

Odborné lexikum ve slovní zásobě žáků s OMJ

Darina Hradilová

KATEDRA BOHEMISTIKY FILOZOFICKÉ FAKULTY UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI
kontakt: darina.hradilova@upol.cz

Čeština a žáci s OMJ

- je nabývána na území daného jazyka přirozenou akvizicí
 - mluvčí je od počátku vystaven různým varietám jazyka
 - je nucen komunikovat v situacích, pro které z pohledu didaktik cizích jazyků nemá dostatečnou kompetenci
- přirozená akvizice je podpořena řízeným učením (školní výuka, mimoškolní kurzy, adaptační skupiny)
- přebírá funkce mateřského jazyka jako jazyk vzdělávací a následně profesní, jazyk každodenního kontaktu s majoritní komunitou

ČDJ a dokumenty kurikulárního charakteru

- *Collated Representative Samples of Descriptors of Language Competences Developed for Young Learners (2018)*
- *Kurikulum češtiny jako druhého jazyka pro základní vzdělávání (2020)*
 - vymezení věkových a dovednostních skupin
 - formou *can-do-statements* formulují očekávané výsledky učení a podmínky, za nichž mohou být realizovány
 - KČJD v návaznosti na OVU vymezuje i učivo: deset tematických okruhů provázaných s gramatickými jevy

Funkce jazyka ve vzdělávání

- akademický jazyk
 - jazyk používaný v institucionálním vzdělávání (ve výuce, v učebnicích, při testování apod.); jazyk, v němž je uloženo a jímž je předáváno vědění / odborné poznatky
 - vždy spisovný, odlišná slovní zásoba i syntaktické konstrukce od jazyka běžné komunikace
- akademické dovednosti
 - čtenářská gramotnost, prezentační dovednosti, zběhlost v myšlenkových operacích a následné verbalizaci jejich průběhu a výsledků, strategie řešení akademických úkolů

Rozvoj akademického jazyka

- jazyk pro obecnou komunikaci žák s OMJ ovládne za cca 2 roky, ale akademický jazyk za cca 5–7 let, protože „dohání běžící cíl“ (Cummins: 1994)
- akademický jazyk je osvojován v odborných disciplínách, ne v hodinách ČJD (v podpůrném vyučování) – jeho rozvoj je v rukou vyučujících mimo obor ČJD
- obecná doporučení: srozumitelné vstupy a podněty, práce s prekoncepty z mateřského jazyka, rozvoj strategií pro akademickou komunikaci

Odborná slovní zásoba v učebnicích ZŠ

- klíčová je slovní zásoba
 - „bez gramatiky lze sdělit málo, bez slovní zásoby nic“ (D. Wilkins, 1972)
- charakter odborného lexika
 - slova na pomezí odborné a obecné slovní zásoby (*roztok, vypařování, nosohltan, skolióza*)
 - internacionalismy (*protein, hormon, embryo, antropologie*)
 - vysoce specializovaná slovní zásoba (*sulfan, zkujňování, ploutvonožec, lačník, šípatka střelolistá*)

Ukázky autentických textů (Fraus: Přírodopis pro 7. ročník, Chemie pro 8. ročník ZŠ)

- učebnice biologie a chemie pro 2. stupeň obsahují pro každý předmět cca 200 odborných termínů

2 Spoj pojmy týkající se životního cyklu kapradin s jejich charakteristikou.

prokel

blána chránící kupky výtrusnic na spodu listu

ostěra

samičí pohlavní orgán

pelatka

lístkovitý útvar vzniklý po vyklíčení výtrusu

zárodečník

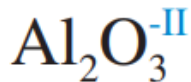
samčí pohlavní orgán

Jak pojmenujeme vzniklou sloučeninu?

- Jaká je elektronegativita kyslíku a hliníku? Který prvek má vyšší hodnotu elektronegativity?
- Který prvek má ve sloučenině Al_2O_3 zápornou hodnotu oxidačního čísla?

Hliník <i>Aluminium</i>	Kyslík <i>Oxygenium</i>
$_{13}\text{Al}$	$_{8}\text{O}$
1,47	3,50

Dvouprvkové sloučeniny kyslíku s jiným prvkem nazýváme oxidy. **Oxidační číslo kyslíku v oxidech je vždy $-II$.**

Nyní odvodíme oxidační číslo atomu hliníku. V oxidech (stejně jako v halogenidech) musí být součet všech hodnot oxidačních čísel v molekule roven 0.

Rozvoj lexikální kompetence

- během jedné vyučovací jednotky lze počítat s osvojením cca 7 nových slov (J. Hendrich, 1988)
- strategie 4V
 - výběr („rýžování zlata“)
 - význam (neverbální opora, překlad)
 - vztah (vizualizace: myšlenková mapa, Vennův diagram, clustering)
 - využití

Rozvoj řečových dovedností

- pro receptivní dovednosti nesimplifikujeme výchozí komunikáty, ale minimalizujeme požadavky
- využití postupů „scaffolding learning“
 - „high challenge, high support“ (P. Gibbons, 2002)
- využití postupů CLIL (Content and Language Integrated Learning)
 - necílí sice primárně na výuku druhého jazyka, ale moment propojení jazyka a obsahu je pro žáky s OMJ klíčový
- „educational translanguaging“ (J. Cummins, 2019)
 - rozvoj prekonceptů vybudovaných v mateřském jazyce

Odborné zdroje

- BECKER-MROTZEK, M., HÖFLER, M., WOERFEL, T. (2021) Sprachsensibel unterrichten—in allen Fächern und für alle Lernenden. *Schweizerische Zeitschrift für Bildungswissenschaften*, 43(2), 250–259.
https://www.pedocs.de/volltexte/2021/22913/pdf/SZBW_2021_2_BeckerMrotzek_Hoefler_Woerfel_Sprachsensibel_unterrichten.pdf
- CUMMINS, J., EARLY, M. (2011) *Identity texts: The collaborative creation of power in multilingual schools*. Stoke-on-Trent, England: Trentham Books.
- CUMMINS, J. (1994) Knowledge, power, and identity in teaching English as a second language. *Educating second language children: The whole child, the whole curriculum, the whole community*, 33–58.
- CUMMINS, J. (2019) Sprachensible Schule: Mehrsprachige Lernende unterrichten. *Lernende Schule*, 86,12–15.
- CUMMINS, J. (2019) The emergence of translanguaging pedagogy: A dialogue between theory and practice. *Journal of Multilingual Education Research*, 9(13), 19–36.
- CUMMINS, J. (2020) *Vzdělávání vícejazyčných žáků*. Praha. <https://www.youtube.com/watch?v=nImLck4JkLU>
- DALTON-PUFFER, C. (2011) Content-and-language integrated learning: From practice to principles? *Annual Review of applied linguistics*, 31, 182–204.
- FIELD, J. (2002) The Changing Face of Listening. In RICHARDS, J. – RENANDYA, W. (eds.) *Methodology in Language Teaching. An Anthology of Current Practice*. New York: Cambridge University Press, 242–247.
- GIBBONS, P. (2002) *Scaffolding language, scaffolding learning*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- HAMMOND, J., GIBBONS, P. (2005) What is scaffolding. *Teachers' voices*, 8, 8–16.
- HENDRICH, J. (1988) *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN.